

Nagy Gabriella:

Huszedik századi államférfiúi életpályák a közel-keleti politika sodrában

Kalmár Zoltán: Nincs béke a Közel-Keleten

Áron Kiadó, Budapest, 2009.
339 oldal

Kalmár Zoltán 2009-ben megjelent *Nincs béke a Közel-Keleten* című műve két, egyazon korban alkotó államférfi, David Ben Gurion (1886-1973) és Gamal Abdel Nasszer (1918-1970) életművét és munkásságát követi nyomon. A tizenegy, eltérő hosszúságú, figyelemfelkeltő alcímekkel ellátott fejezetből álló könyvben a politikusok életét a Közel-Kelet 20. századi történelmének valóságába ágyazva mutatja be a szerző. Bár Nasszer és Ben Gurion merőben más pályát futottak be, továbbá cselekedeteik, s világnézetük is teljesen eltérő személyiségekké formálta őket, mégis számos párhuzamot vonhatunk közöttük. Életrajzokról szól tehát e könyv, a kép mégis jóval árnyaltabb annál, több pusztán biográfiai bemutatásnál.

Kalmár távolról közelít az eseményekhez, már a kezdő sorokban olyan nagy gondolkodástörténeti alakokat idéz, mint például a méltán híres kutató, Jacob Burckhardt, a német filozófus Hegel, vagy éppen a briliáns író, Stefan Zweig, így alapozva meg az ezt követő részek gondolati hátterét. A rövid első részben – mely egyébiránt proológusnak is kitűnő – azonnal rátér két főszereplő hasonló, ámde több ponton is ellentétes perszonalitásának vizsgálatára. A mű írója a biográfiai adatokkal sem fukarkodik, részletesen elemzi a két életutat, alátámasztásként a későbbi történések megértéséhez.

Átfogó képet kapunk ennek nyomán a machiavellista miniszterelnök, David Ben Gurion politikai pályájáról, aki bár néha meglehetősen ambivalens stratégiához folyamodott, mégis egynek érezte saját sorsát Izraelével. A gyors döntések hívének tartott cionista politikus közkedveltnek számított hazájában.

Ellenpólusa, a nála harminckét évvel fiatalabb Gamal Abdel Nasszer egy olyan korban töltötte gyermekéveit, mely már a szerteágazó nacionalizmus és az iszlamista nézetrendszer

érájának térnyerésével jellemezhető. Ifjúkorában élesen bírálta az imperialista briteket, s patrióta szemléletének is hangot adva, a függetlenség jelszavával fellépő Ifjú Egyiptom (Miszr al-Fatat) elnevezésű mozgalom tagja lett. Később Egyiptom elnökévé választották, s az általa képviselt pánarabizmus a környező országokat a támogatók és ellenzők táborára osztotta.

E kezdő rész záróakkordjaként bemutatásra kerülnek a szerző mint kutató módszerei, feladatai, s legfontosabb szempontja, hogy a két életmű nem szakítható ki annak történelmi környezetéből, mivel azok így, összefüggéseikben alkotnak szerves egészet. Megfogalmazza a lélekrajz kutatásának lényegét, meghatározva annak legfőbb súlypontját, hogy bár *„közel tudunk kerülni hozzájuk, a források összehasonlításából, mérlegeléséből meg tudjuk alkotni a két államférfi egymásra vetített portréját, idegenségüket azonban mégis meg fogják őrizni a nyugati civilizációban ma élő szemlélőik számára”*.

A zsidó állam, Izrael története 1948. május 14-i megalakulásától datálódik, ám létrejöttével együtt számos konfliktushelyzetet generált, melynek kapcsán a passzív vagy aktív szemlélőként fellépő országok más-más magatartást tanúsítottak. Az előző rész túlnyomóan deskriptív jellegétől eltérően ettől kezdve már ötvöződik a filozofikus hangvétel a tényszerű adatok elemzésével. Különös figyelmet szentel a szerző az eseményeket megelőző időszaknak, s az *„erkölcsi botránykő”* fogalmával illeti magát az európai történelem egyik legfőbb, ha nem a legnagyobb szégyenfoltját, a holokausztot. Úgy értékeli, hogy a zsidók országának létrejötte egyfajta jóvátételnek is minősülhet a németek által elkövetett bűnökért. Ez a fajta törlesztési gesztus a több millió kioltott emberi életért pusztán csekély kárpótlás.

A zsidók 20. századi megpróbáltatásai kapcsán szinte kötelező megemlékezni a cionizmus kiemelkedő vezéralakjáról, a kissé idealista szemléletű Theodore Herzlről, aki már 1896-ban kiadott *„A zsidó állam”* című alkotásában egy utópisztikus országképet vázolt fel. Főként halála után vált azonban nyilvánvalóvá, hogy szavai nyomán némelyek már egy újabb antiszemita korszak beköszöntét feltételezték. A 19. század utolsó évtizedeitől zsidók tömege vándorolt el Palesztina területére, kiváltva ezzel az arabok nemtetszését, s egyben eszkalálva a nyugatellenesség tényét is. A megoldatlan konfliktus a második világháború végén végül a nagyhatalmak figyelmét is felkeltette.

A Szovjetunió és az Egyesült Államok főszereplésével 1947-ben végül megszületett a döntés, hogy Palesztina területének egy részét elkülönítsék a hontalan zsidóság számára. Nyilvánvalóvá válik e részből, hogy a Közel-Kelet arab országai nem helyeselték a nemzetközi közösség részéről tanúsított hozzáállást, mely véleményüknek hangot is adtak. Amint a britek kivonultak a területről, megkezdődött egy kollektív arab támadás az újonnan létrejött zsidó

állam ellen, s ettől kezdve egymást követték a fegyveres konfliktusok. Az olvasó bepillantást nyerhet az első arab-izraeli háborúba, ami már Izrael előretörését hozta, s a nagyhatalmak egymással való vetélkedéséből kifolyólag diadalittas terjeszkedésének szinte semmi sem szabott határt. Ben Gurion és Nasszer sorsa ettől a ponttól kezdve forr elszakíthatatlanul össze, s Izrael első emberének ekkortól válik világossá, hogy legfőbb ellenfelét üdvözölheti arab politikustársa személyében.

1953 júniusában megszületett az Egyiptomi Köztársaság, s a Ben Gurion által Hitlerhez hasonlított, diktatori ellenpólusának vélt Nasszer az újjászerveződő Egyiptom első emberévé avansált. Úgy vallott róla az izraeli politikus, hogy e végletekig romlott arab ország cionista államának szöges ellentétét képezi. A két férfi vetélkedése általános és érdekes jelenséggé lesz, s az izraeli kormányfő is nyíltan kinyilvánítja legfőbb célját, hogy akármi áron is, de valamely eszközzel gátat szab a nasszeri politika térnyerésének.

A kötetben részletes leírást láthatunk az egyiptomi elnök 1954 augusztusában kiadott „*A forradalom filozófiája*” című könyvéről, melyben politikai hitvallásáról tanúságot téve rajzolódik ki az olvasóban mélyebb személyiségképe. Epizodikus részt képvisel e könyvelemzés a kötet lapjain, ám a szerző kifinomult érzékkel mutatja be, a folyamatok integráns részévé téve e kis terjedelmű írást.

Nagy figyelmet szentel Kalmár Zoltán a szuezi válság részletezésének, melyet az ügy kiemelt fontossága is indokol. A történelekből látható, hogy Nasszer, bár az Egyesült Államok visszavonta támogatását tőle, mégis bejelentette a Szuezi-csatorna állami tulajdonba vételét 1956. július 26-án. Nagyszerű szónoki képességeit is felhasználva szinte együtt lélegzett a néppel, s így hozta nyilvánosságra elképzelését a Nyugat kizorítását illetően. Ez a tett – mivel a csatorna Nagy-Britannia legfontosabb vízi útvonalának számított – szabályos, nemzetközi jellegűvé terebélyesedett lavinát indított el. Egyértelművé válnak e részből azok a politikai ügyeskedések, melyek a felszín alatt mozgatják a szálakat, s a nemzetközi diplomácia szövevényes világáról kaphatunk átfogó képet.

Az eseményeket követően hamarosan megszületett Izrael válasza is, az egyesült brit-francia-izraeli csapatok az Egyiptom elleni invázió mellett döntöttek. A szövetséges katonai intervenció azonban megfeneklett, hiszen meglepő módon a hidegháborús vetélkedés két pólusán elhelyezkedő Egyesült Államok és a Szovjetunió egy oldalra helyezkedve a harcok beszüntetése mellett tette le voksát. A rövid ideig tartó offenzíva lezárása után Nasszer népszerűsége az egekbe szökött az 1950-es évek végén, mely megalapozta karizmatikus

személyének sajátos kultuszát. Izrael azonban továbbra is hitleri utódnak titulálta az egyiptomi politikust, s számolt Nasszer agresszív fellépésének lehetőségével.

A könyv kilencedik fejezete időbeli ugrás 1956-ból 1967-be. Nasszer tengeri blokádjá már háborús ürügyként szolgált, s az amerikai segítséggel megerősödött Izrael még ez év nyarán megindította a hatnapos háború néven elhíresült támadását a környező arab államokkal szemben. Ekkor már láthatók annak jelei, hogy Izrael egészen gyenge államból hatalmas katonai-stratégiai erővé nőtte ki magát megalakulása óta, ezért is könyvelhetett el óriási sikert a háború lezárultával. Győzelme merőben új megvilágításba helyezte a zsidó államot a nemzetközi közösség szemszögéből: olyan ország vált belőle, mely világszerte éreztette hatását.

Az egyiptomi elnök 1970-ben bekövetkezett halála előtti évek már a pánarabizmus alkonyát, s egyben Egyiptom lassú gazdasági konjunktúrájának végét jelentette. Nasszer megítélése az utókor szemszögéből ambivalens, hiszen egyszerre tartják elnyomó diktátornak, és az arab hősiesség szimbólumának. Utódja Anvar Szadat lett, aki nem folytatta politikáját, leépítette elődje korábbi politikai kapcsolatait. Izraeli ellenfele sem sokkal élte túl Nasszert, 1973-ban hunyt el.

A záró fejezetben visszatérnek Hegel gondolatai, keretes szerkezetbe foglalva az eddig elhangzottakat. Megjegyzésként megfogalmazható, hogy Ben Gurionnal szemben inkább Nasszer jelleme kerül a középpontba, de a cionista államférfi karaktere kevesebb ellentmondást is tükröz. Végkövetkeztetés is lehetne akár, hogy a két pólus, Izrael és Egyiptom végül meghatározta a 20. század középső harmadának politikai történéseit a Közel-Keleten, maguk mögött tudva egyik részről az Egyesült Államok, másik részről a Szovjetunió támogatását.

Kalmár Zoltán könyvének fókuszában két politikai életpálya áll ugyan, mégis többet mutat annál, hiszen az író keze által tanúi lehetünk a legfontosabb 20. századi közel-keleti eseményeknek és történelmi fordulópontoknak. A gazdag szaktudományos terminológiát felvonultató, s olyan stilisztikai eszközöket, mint a metafora, vagy a megszemélyesítés elemeit sem nélkülöző, retrospektív szemléletű kötet alapos háttérismereteken alapul, mely a szerző akkurátus hozzáértését, témában való jártasságát dicséri. A széleskörű szakirodalmat feldolgozó írás meghatározott ívet fut be elejétől a végéig: tanúi lehetünk Izrael megalapításának, az első évek kezdeti nehézségeinek, majd a zsidó állam felemelkedésének, s ezzel párhuzamosan Egyiptom nasszeri aranykorának, végül pedig a pánarabizmus végnapjainak.

A szerző a maga komplexitásában könnyed hangvétellű, néhol ironikus, ám mindenki számára közérthető formában fogalmazza meg az egyes események bonyolult, érdekektől sem mentes folyamatait. Mindemellett a könyv gazdagon illusztrált, mely által vizuálisan segít az olvasóközönségnek elmélyedni a korabeli Egyiptom és Izrael csodálatos világában. Bár sokan írtak már a Közel-Kelet történelméről, e könyv mégis két személy életén keresztül új megvilágításba helyezi eddigi ismereteinket. Érdeemes azoknak kezükbe venni ezt az olvasmányt, akik szeretnék a Közel-Keletet mélyebb összefüggéseiben megismerni, tudásukat elmélyíteni.

A címben szereplő állítás – mely akár konklúzióknak is megfelelne – megerősítést nyer napjainkban is. Ebben a régióban korunkban úgyszintén, bár megváltozott jelleggel, egymást érik a különféle incidensek, robbantásos merényletek és új, láthatatlan ellenség, a terrorizmus ütötte fel a fejét. Ebben a kontextusban, e nézőpontból nem beszélhetünk nyugalomról, békességről, hiszen *„nem csak a felejtés, de még a megbocsátás ideje sem jött el a Közel-Keleten”*.